

ÅRSRAPPORT 2019

Innhold

I. Leders beretning	3
II. Introduksjon til virksomheten og hovedtall.....	6
III. Årets aktiviteter og resultater	7
Samlet vurdering av resultater, måloppnåelse og ressursbruk	7
Oversikt over mål- og resultatstyring for FEK.....	7
Rapportering etter mål og styringsparametere	9
Mål 1: Forskere og forskningsinstitusjoner fremmer etisk god og ansvarlig forskning	9
Mål 2: Andre aktører tar hensyn til forskningsetikk i sitt arbeid.....	14
Mål 3: Samfunnet har tillit til forskning	17
Andre krav	20
IV. Styring og kontroll i virksomheten.....	22
V. Vurdering av framtidssutsikter	23
VI. Årsregnskap	25
Ledelseskomentar til årsregnskapet 2019	25

I. Leders beretning

De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) gir med dette sin rapport om oppnådde mål og resultater for virksomheten i 2019. I henhold til tildelingsbrevet for 2019 blir det også redegjort for eventuelle avvik fra mål og resultatkrav.

Aktivitetene i 2019 har, som i 2018, vært preget av oppfølging av Lov om organisering av forskningsetisk arbeid. Det er en prioritert oppgave for FEK å støtte forskere og forskningsinstitusjoner. Dette har FEK gjort gjennom profesjonell veiledning, rådgivende uttalelser, klagevedtak, møtevirksomhet og ved å utarbeide faglig gode ressurser. Hovedinntrykket er at forskningsinstitusjonene har fulgt opp lovens eksplisitte krav om opplæring i forskningsetikk og redelighetsutvalg.

FEK er opptatt av å støtte institusjonene utover dette, slik at de også utvikler rutiner og legger til rette for forskningsetiske vurderinger i en bredere forstand. Et viktig oppdrag fra Kunnskapsdepartementet i 2019 var oversettelsen og tilretteleggingen av ALLEAs *European Code of Conduct for Research Integrity* som felles forskningsetiske retningslinjer. I 2019 ble de oversatt og tilrettelagt på norsk av FEK i dialog med ALLEA, samt relevante nasjonale samarbeidspartnere. De europeiske retningslinjene for forskningsintegritet supplerer den norske lovgivningen og de forskningsetiske retningslinjene på ulike områder. ALLEAs retningslinjer er spesielt relevante for prosjekter som er tverrfaglige og internasjonale.

For å kunne utforme mest mulig treffsikre tiltak, er det viktig å ha kunnskap om status for forskningsetikk og forskningsintegritet. FEK har utført en undersøkelse om forskningsintegritet i samarbeid med Universitetet i Bergen (UiB) og Høgskulen på Vestlandet (HVL). I 2019 ble Research Integrity in Norway (RINO) ferdigstilt, og hovedfunnene ble presentert nasjonalt og internasjonalt. Funnene viser at forskere og forskningsinstitusjoner i all hovedsak fremmer etisk god og ansvarlig forskning – både gjennom holdninger og handlinger. Studien avdekker også visse utfordringer. For enkelte såkalte diskutabile praksiser fremkommer det et gap mellom holdninger og handlinger, som FEK vil ha oppmerksomhet om fremover. FEK ser at det er et behov for å oppgradere opplæringsressurser (spesielt Forskningsetisk bibliotek og engelske

nettsider), og for å utvikle undervisningsmateriale for å støtte forskere og forskningsinstitusjoner. Foreløpig har ikke FEK hatt ressurser til dette arbeidet.

Stordata-basert forskning setter en del forskningsetiske normer under særlig press, og i 2019 var stordata et faglig prioritert tema for FEK. Vi nedsatte en tverrfaglig arbeidsgruppe som skal utarbeide en rapport om stordata, med representanter fra nær alle komiteer og utvalg. Formålet med denne rapporten er å peke på de mest sentrale forskningsetiske utfordringene som oppstår ved generering og bruk av stordata i forskning. Formålet er også å gi anbefalinger for etisk god og ansvarlig generering og bruk av stordata i forskning. Arbeidet bør ses i sammenheng med andre aktuelle initiativer fra FEK som omhandler digitalisering og forskningsetikk, som «Forskningsetisk veileder for internettforskning» (NESH 2019) og «Forskningsetisk betenkning om kunstig intelligens» (NENT 2019). Stordata var også et hovedtema på Storfellesmøtet for Den nasjonale forskningsetiske komite for medisin og helsefag (NEM) og Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK).

Åpen forskning er et viktig tema på den forskningspolitiske dagsorden, og er et tema som også har klare forskningsetiske begrunnelser og slagsider. I 2019 bidro FEK med innspill i Forskningsrådets arbeid med ny strategi om åpen forskning, og Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) arrangerte et eget åpent møte om åpen forskning. Mens FEK har understreket betydningen av å legge til rette for åpenhet i forskning, har komiteer og utvalg også vært opptatt av å formidle at åpenhet i forskning kan bety en rekke ulike ting, og at åpenhet også må veies mot andre forskningsetiske hensyn og krav. For eksempel kan åpenhet i betydningen økt brukermedvirkning utfordre forskningens uavhengighet. Slike problemstillinger ble også belyst i antologien *Interessekonflikter i forskning* (NENT 2019), som ble lansert gjennom et åpent møte våren 2019.

I 2019 gjennomførte FEK en ny medarbeiderundersøkelse, som avdekket enkelte utfordringer. Det ble gjennomført risikovurderinger, og tiltakene som har blitt prioritert er særlig knyttet til klargjøring av leders rolle og ansvar for faglig koordinering. Dette anses som vesentlig for å oppfylle samtlige mål i tildelingsbrevet på en god måte. I 2019 har det vært flere utskiftninger i bemanningen i sekretariatet og f.o.m. 01.12.19. hadde vi to ubemannede stillinger. Dette har hatt

noe negativ innvirkning på driften, men vil rettes opp i løpet av inneværende år, da ny jurist nå er ansatt og Kunnskapsdepartementets arbeid med å ansette en ny direktør snart er i mål. Når det gjelder resultatkrav, er det visse avvik knyttet til systematisk arbeid med inkluderingsdugnad og informasjonssikkerhet, som FEK vil følge opp i løpet av våren 2020.

FEK har i 2019 oppfylt målsetningen om etisk god og ansvarlig forskning. FEK har jobbet systematisk med å identifisere forskningsetiske normer under press, og å utvikle ressurser for å bistå forskere og forskningsinstitusjoner på disse områdene spesielt. FEK har i stor grad prioritert og benyttet sine ressurser i arbeidet med å oppnå ønskede samfunns- og brukereffekter. Resultatene har vært som forventet, og det er ingen vesentlige avvik med hensyn til mål. Samtidig ser FEK visse tendenser det er verdt å ha særlig oppmerksomhet om fremover, og som utdypes under Del V Vurdering av fremtidsutsikter. Dette gjelder forhold som kan oppmuntre til og styrke at andre aktører tar hensyn til forskningsetikk i sitt arbeid og at samfunnet har tillit til forskning.

Helene Ingierd, fungerende direktør

Oslo, 12. mars 2020

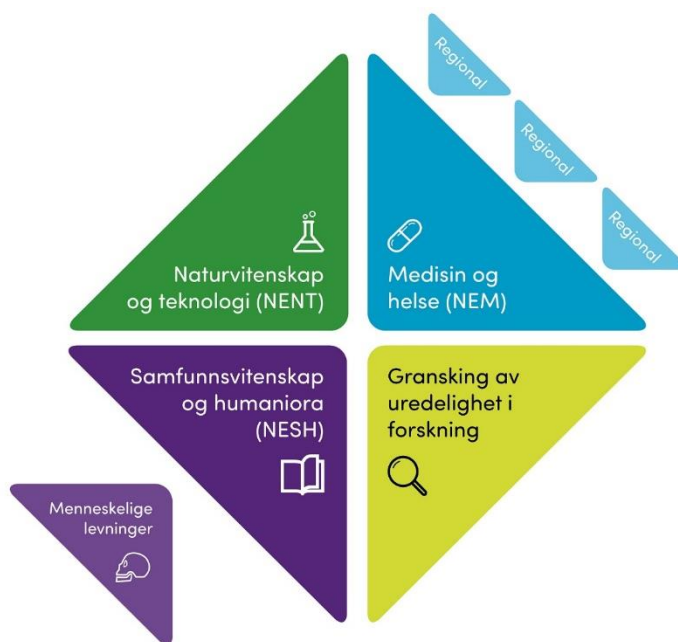
II. Introduksjon til virksomheten og hovedtall

FEK er et forvaltningsorgan for forskningsetiske spørsmål innen alle fagområder. FEK er underlagt Kunnskapsdepartementet. Komiteene og utvalgene er faglige uavhengige.

FEK omfatter følgende komiteer og utvalg med et felles sekretariat:

- Den nasjonale forskningsetiske komité for medisin og helsefag (NEM)
- Den nasjonale forskningsetiske komité for naturvitenskap og teknologi (NENT)
- De nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)
- Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskingsutvalget)

FEK omfatter også Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (Skjelettutvalget), som er et underutvalg i NESH.

FEK er lokalisert i Kongens gate 14 i Oslo sentrum, og deler lokaler med Teknologirådet. Antall årsverk i 2019 var 11. Sekretariatet ble i 2019 ledet av Espen Engh frem til 01.12.2019. Etter det

har Helene Ingierd fungert i stillingen mens Kunnskapsdepartementet har arbeidet med å tilsette ny direktør.

Samlet tildeling for FEK var i 2019 på 19.559.000,-

Utnyttelsesgraden av tildelingen: 99,74%

Driftsutgifter: 19.363.125,-

Lønnsandel av driftsutgifter: 69,38%

Lønnskostnad per årsverk (gjennomsnitt): 1.221.401,-

III. Årets aktiviteter og resultater

Samlet vurdering av resultater, måloppnåelse og ressursbruk

Virksomhetsleders overordnede vurdering er at FEK i vesentlig grad oppfyller de mål som er satt for virksomheten. Risikovurderingen for måloppnåelse er lagt til grunn for valg av hensiktsmessige tiltak. Oppdrag gitt i tildelingsbrevet for 2019 vurderes i all hovedsak som gjennomført. NEM, NENT, NESH, Granskingsutvalget og Skjelettutvalget utfører sine oppgaver med stor faglig dyktighet og bidrar til FEKs måloppnåelser. Den økonomiske ressursbruken er innenfor bevilgningen som er gitt gjennom tildelingsbrevet.

Oversikt over mål- og resultatstyring for FEK

KD har fastsatt følgende samfunns mål for FEK:

Etisk god og ansvarlig forskning.

Følgende mål er fastsatt på brukereffektnivå:

1. Forskere og forskningsinstitusjoner fremmer etisk god og ansvarlig forskning
2. Andre aktører tar hensyn til forskningsetikk i sitt arbeid
3. Samfunnet har tillit til forskning

I tildelingsbrevet for 2019 er det angitt at det første målet skal ha særlig prioritet.

Forskingsetikkloven av 2017 lovfester forskeres og forskningsinstitusjoners ansvar for forskningsetikk. En prioritert oppgave for FEK er å støtte forskere og forskningsinstitusjoner gjennom veiledning og annet arbeid. God dialog med institusjonene er viktig for å sikre at FEK bidrar på en måte som er mest mulig til nytte for institusjonene

I prosessen med å utvikle MRS har det vært vesentlig at brukereffekt mål og mål for produkter og tjenester skal sammenfalle med målene i FEKs strategi for 2016-2020. Gjennom MRS-arbeidet har vi utviklet følgende mål for produkter og tjenester:

1. Faglig gode retningslinjer og ressurser
2. Velbegrunnede uttalelser og vedtak
3. Relevante møteplasser for erfaringsutveksling og debatt
4. Profesjonell rådgivning og veiledning

FEK har i tillegg et internt mål om å videreutvikle en kompetent, effektiv og brukerorientert organisasjon, i tråd med strategien.

FEK har fastsatt nødvendige prosesser og aktiviteter for å nå målene. Komiteer og utvalg har utarbeidet aktivitetsplaner for 2019, strukturert etter mål for produkter og tjenester fra MRS. Sekretariatet i FEK har også utarbeidet en egen aktivitetsplan med helhetlige prioriteringer som omfatter komiteer, utvalg og sekretariat. Aktivitetene er lagt inn i et årshjul.

Kunnskapsdepartementet har også listet opp to styringsparametere:

1. Forskningsetiske retningslinjer skal til enhver tid være gode verktøy for å fremme god og ansvarlig forskning
2. FEK oppfattes som en ressurs for forskningsinstitusjonene i deres arbeid med å fremme god og ansvarlig forskning

I tillegg bes FEK om å rapportere på saksbehandlingstid for klagesaker i NEM.

Rapportering etter mål og styringsparametere

Rapporteringen følger disposisjonen i tildelingsbrevet, og vi rapporterer i henhold til de mål, styringsparametere og andre føringer som er angitt der.

Mål 1: Forskere og forskningsinstitusjoner fremmer etisk god og ansvarlig forskning

Tildelingsbrevet uttrykker at dette målet skal ha særlig prioritet, og FEK har da også rettet sin hovedinnsats mot dette målet. I 2019 fikk FEK i oppdrag av Kunnskapsdepartementet å oversette og tilrettelegge *European Code of Conduct for Research Integrity* som felles forskningsetiske retningslinjer.

FEK har arbeidet systematisk for å oppfylle mål (1), blant annet gjennom *profesjonell rådgivning og veiledning og velbegrunnede vedtak*. Alle planlagte møter i komiteer og utvalg er gjennomført i 2019. Totalt er det gjennomført 24 komité- og utvalgsmøter. Samtlige komiteer og utvalg er i jevnlig kontakt med forskere, forskningsinstitusjoner og andre aktører i forbindelse med profesjonell rådgivning, uttalelser og vedtak.

For de rådgivende komiteene NENT og NESH er det en økende tendens til at også ikke-forskere ber om råd. Dette kan tyde på at forskningsinstitusjonene i stor grad oppfyller sitt ansvar for å håndtere forskningsetiske saker. Samtidig er denne dreiningen noe FEK mener det er viktig å ha oppmerksomhet om fremover, da sakstypene komiteene mottar også kan være uttrykk for usikkerhet og manglende tillit til om forskere og andre fremmer etisk god og ansvarlig forskning (se under del V for utdypning).

Mesteparten av veiledningen Granskingsutvalget gir, går til forskningsinstitusjoner og gjelder ulike spørsmål knyttet til behandlingen av saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Granskingsutvalget har i løpet av 2019 behandlet en sak på eget initiativ. Utvalgets konklusjon var at forskeren hadde brutt anerkjente forskningsetiske normer, men bruddene utgjorde ikke vitenskapelig uredelighet.

NEMs vedtak legges i en database hvor forskere kan gå inn å lese vedtakene, og bli kjent med forskningsetisk praksis.

Kontakten med forskningsinstitusjonene er høyt prioritert. I løpet av 2019 holdt ansatte nær 50 foredrag og forelesninger, de fleste på forskningsinstitusjonene. Slik virksomhet er viktig for å opprettholde god kontakt med institusjonene og gjøre våre ressurser godt kjent. Flere av komité- og utvalgsmøtene legges dessuten til forskningsinstitusjonene, eventuelt til andre relevante møteplasser; NENT har hatt møter på Veterinærinstituttet i Oslo og Universitetet i Oslo; NESH avholdt ett møte i juni i Trondheim kombinert med dialogmøte med NTNU; Skjelettutvalget har hatt møte på Svalbard i forbindelse med dialogmøter med Sysselmannen på Svalbard og Svalbard museum og et møte i Trondheim i tilknytning med dialogmøte med NTNU Vitenskapsmuseet. Utvalget har også hatt dialogmøte med Institutt for medisinske basalfag (IMB) og De Schreinerske Samlinger (DSS). Granskingsutvalget har hatt møte på Universitet i Agder med redelighetsutvalget der. Granskingsutvalgets avholdt også møter med partene og med forskningsinstitusjonen (UiO) i saken utvalget behandlet.

FEK har også i 2019 arbeidet med å videreføre *relevante møteplasser for erfaringsutveksling og debatt*. Forskningsetisk forum ble initiert av FEK i 2012. Formålet har helt fra begynnelsen av vært å tilby en møteplass for erfaringsutveksling og kompetanseheving omkring forskningsetiske spørsmål for alle som arbeider med forskningsetikk på institusjonene. Forumet skal være en ressurs for forskningsinstitusjonene i deres arbeid med å fremme etisk god og ansvarlig forskning. Det retter seg spesielt mot tre grupper: (1) undervisere i forskningsetikk, (2) medlemmer i redelighetsutvalg og (3) forskningsadministrasjon. En gang i året arrangeres et stort nasjonalt møte, med faglige innlegg om relevante forskningsetiske spørsmål, og gruppediskusjoner. I 2019 presenterte FEK, UiB og HVL sluttrapporten fra prosjektet Research Integrity in Norway (RINO) i Bergen. Innleggene omhandlet sentrale funn i rapporten, knyttet til forekomsten av uredelige og diskutabile praksiser, holdninger om grensene mellom det akseptable og uakseptable, og opplæring og andre tiltak for å fremme forskningsintegritet. Møtet var godt besøkt, og tilbakemeldingene fra deltakerne var overveiende gode.

En gang i året inviteres alle medlemmer og ansatte fra REK og NEM til et felles møte - Storfellesmøtet. NEM er hovedarrangør i samråd med REK. Her diskuteres overordnede forskningsetiske tema, men også konkrete saker som har vært vurdert i REK og/eller i NEM. Møtets hensikt er opplæring av personene i komitésystemet, og å stimulere til økt refleksjon omkring forskningsetiske problemstillinger. Møtet er også et forum for å bli kjent, og legge til rette for samarbeid og samhandling. Storfellesmøtet samler hvert år over 100 deltagere. Medlemmer fra både REK og NEM, samt representanter for forskningsetiske komiteer i Sverige og Danmark, Kunnskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, og andre relevante instanser blir invitert. I 2019 ble Storfellesmøtet arrangert på Scandic Hell Hotell i Trondheim. Tema var bl.a. åpen forskning og deling og gjenbruk av data. Tilbakemeldingene etter møtet var gode, og møtet fungerer godt som et forum for dialog og læring gjennom erfaringsutveksling. Det faglige innholdet bidrar også til harmonisering av de ulike REKenes tolkninger av det rammeverket som ligger til grunn for vurderingene som gjøres i komiteene.

FEK har også arbeidet systematisk med å oppfylle mål (1) ved å *bistå forskere og forskningsinstitusjoner med faglig gode retningslinjer og ressurser*. Her presenteres tre slike produkter.

Case 1: ALLEAs European Code of Conduct for Research Integrity (2017) i norsk oversettelse

I Norge er arbeidet med forskningsetikk regulert i forskningsetikkloven (2017), mens innholdet i forskningsetikken er forankret i fagmiljøene og nedfelt i retningslinjer for ulike fagområder. Her spiller de nasjonale forskningsetiske komiteene (NEM, NENT og NESH) en viktig rådgivende rolle. Fordi fagområdene er forskjellige, og reguleringen av forskningsetikk varierer på ulike områder, kan det imidlertid være utfordringer knyttet til tverrfaglighet og internasjonalt samarbeid. Derfor fikk FEK i oppdrag av Kunnskapsdepartementet (KD) å utarbeide felles forskningsetiske retningslinjer.

I 2017 lanserte All European Academies (ALLEA) en revidert utgave av *European Code of Conduct for Research Integrity*. Retningslinjene er en viktig ressurs for arbeidet med forskningsintegritet i Europa, og i 2019 ble de oversatt og tilrettelagt på norsk av FEK i dialog med ALLEA, samt relevante nasjonale samarbeidspartnere. De europeiske retningslinjene for

forskningsintegritet supplerer den norske lovgivningen og de forskningsetiske retningslinjene på ulike områder. ALLEAs retningslinjer er spesielt relevante for prosjekter som er tverrfaglige og internasjonale.

På norsk er begrepet «forskningsintegritet» (research integrity) lite brukt, og det kan oppstå uklarheter knyttet til oversettelsen av begrepet. I Norge har vi en tradisjon og et system for «forskningsetikk» (research ethics), supplert med et system for granskning av «uredelighet» (research misconduct). ALLEAs begrep om «forskningsintegritet» omfatter begge deler. Her er det ikke primært snakk om at forskeren har integritet i etisk forstand, men snarere om praksiser og systemer som skal sikre integritet i forskningen. For å unngå misforståelser knyttet blant annet til begrepsbruk, var det viktig å sette retningslinjene i korrekt kontekst ved publiseringen.

Mer informasjon her:

- <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/europeiske-retningslinjer-for-forskningsintegritet/>

Case 2: Research integrity in Norway (RINO)

I 2016 igangsatte FEK *Research Integrity in Norway* (RINO) - en landsomfattende undersøkelse om forskningsintegritet, i samarbeid med Universitetet i Bergen og Høgskulen på Vestlandet. I 2019 ble RINO ferdigstilt, og hovedfunnene ble presentert internasjonalt og nasjonalt. Til sammen har prosjektet produsert tre delrapporter. Funnene viser at forskere og forskningsinstitusjonene i all hovedsak fremmer etisk god og ansvarlig forskning – både gjennom holdninger og handlinger. Studien avdekker også enkelte utfordringer. For enkelte såkalte diskutabile praksiser, fremkommer det et gap mellom holdninger og handlinger, som det er viktig at forskningsinstitusjonene har oppmerksomhet om fremover.

Funnene som handler om forhold som kan styrke forskningsintegritet på institusjonene, inkludert opplæring i forskningsetikk, er særlig viktige for institusjonenes videre arbeid. Her fremheves det i delrapport 3 at åpenhet, i betydningen av å legge til rette for forskningsetiske diskusjoner og gi rom for feil, anses som grunnleggende for å bygge forståelse for forskningsetikk. Erfaringer som formidles i delrapport 3 understreker videre betydningen av både formell og uformell opplæring i forskningsetikk. Opplæring i relevant lovgivning og retningslinjer er viktig, men må suppleres med diskusjoner om hva de betyr i praksis og i konkrete forskningsprosjekter. Formell opplæring er ikke i seg selv en garanti for bevissthet om forskningsetiske normer, men må følges opp med uformell læring.

Mer informasjon her:

- <https://www.etikkom.no/Aktuelt/publikasjoner/rino-3/>
- <https://www.etikkom.no/Aktuelt/publikasjoner/diskutabel-forskningspraksis-holdninger-og-handlinger/>
- <https://www.etikkom.no/Aktuelt/publikasjoner/rapport-om-etikk-og-integritet-i-forskning/>

Case 3: Ny og revidert utgave av Forskningsetisk veileder for internettforskning (NESH)

I 2019 lanserte NESH en ny og revidert utgave av Forskningsetisk veileder for internettforskning. Veilederen utfyller og viser til NESHs Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2016), og den bygger videre på NESHs Etsiske retningslinjer for forskning på Internett (2003).

Formålet med veilederen er å gi hjelp til forskningsetisk refleksjon over reelle dilemmaer for å fremme forsvarlige fremgangsmåter og gode begrunnelser hos forskere og forskningsinstitusjoner. Den teknologiske utviklingen er rask og gir nye forskningsetiske utfordringer. Veilederen er derfor et «levende dokument» og vil bli oppdatert som netressurs ved behov.

I arbeidet med revisjonen har NESH samarbeidet nært med den internasjonale Association of Internet Reserachers (AoIR). Det er viktig for å sikre at produktet er oppdatert på den globale utviklingen. Veilederen har også vært på nasjonal høring for å hente inn erfaringer og synspunkter fra aktive forskere på feltet. Det er viktig for å sikre produktets forankring og legitimitet. Veilederen er tilgjengelig på både norsk og engelsk og blir mye brukt blant forskere og studenter.

Mer informasjon her:

- <https://www.etikkom.no/Aktuelt/publikasjoner/forskningsetisk-veileder-for-internettforskning/>
- <https://www.etikkom.no/Aktuelt/Nyheter/2018/ny-veileder-for-internettforskning/>

I 2019 nedsatte FEK en tverrfaglig arbeidsgruppe som skal utarbeide en rapport om stordata, med representanter fra nær alle komiteer og utvalg. Bakgrunnen er en rekke henvendelser til komiteer og utvalg med spørsmål om hvordan forskningsetiske normer kan ivaretas med stordata-basert forskning.

Konklusjon: Virksomhetsleder vurderer at tiltakene i stor grad har innfridd målsetningen om at forskere og forskningsinstitusjoner fremmer etisk god og ansvarlig forskning og styringsparametere i tildelingsbrevet.

Mål 2: Andre aktører tar hensyn til forskningsetikk i sitt arbeid

Virksomhetens prioriteringer har, i tråd med tildelingsbrevet, vært rettet mot forskere og forskningsinstitusjoner de siste årene. Samtidig er det viktig at FEK legge til rette for samarbeid og god arbeidsfordeling med andre aktører som gjør forskningsetiske vurderinger. FEK skal være en ressurs, også for andre aktører enn forskere og forskningsinstitusjoner, som er involvert i eller har et ansvar for forskningsetikk. Dette gjør vi blant annet gjennom å rette enkelte av våre ressurser mot målgrupper utover forskersamfunnet; å besvare henvendelser og å være i dialog med andre aktører; og å invitere til og delta på ulike møteplasser.

Ansatte i sekretariatet har holdt foredrag på for eksempel NARMAs årskonferanse, Center for Advanced Study (CAS), Akademiet for yngre forskere (AYF) og møte med kinesisk delegasjon (NIFU).

FEK ser at det er en positiv utvikling i Forskningsrådets arbeid med forskningsetikk. Nå er forskningsetiske vurderinger en del av kvalitetsvurderingen Forskningsrådet gjør.

Avdelingsdirektør Nina Hedlund i Forskningsrådet var invitert til Årskonferansen til FEK 2019 for å fortelle om dette.

FEK tok i 2019 initiativ til et møte med Norsk senter for forskningsdata (NSD) og Universitets- og høyskolerådet (UHR), med ønske om formalisert samarbeid. Gjennom kontakten med institusjoner og forskere opplever vi at det er en del forvirring angående personvern og forskningsetikk. FEKs ønske er at det gjennom et godt samarbeid tilstrebes en felles forståelse omkring personvern samt roller og ansvar knyttet til de mer generelle forskningsetiske problemstillingene.

I tråd med FEK strategi, har FEK også deltatt på ulike nasjonale og internasjonale møteplasser. I mai-juni reiste store deler av sekretariatet til Hong Kong for å delta på Verdenskonferansen i forskningsintegritet (WCRI 2019). Dette anses for å være blant de viktigste internasjonale møteplassene for FEK. I 2019 deltok vi med tre presentasjoner fra RINO, og funnene vakte stor interesse. Andre viktige møteplasser, som FEK også har deltatt på i 2019 er The European Network of Research Integrity Offices (ENRIO) og The European Network of Research Ethics Committees (EUREC). I Europa er det stor interesse rundt etableringen og driften av såkalte «ikke-medisinske» forskningsetiske komiteer, det vil si forskningsetiske komiteer som dekker fagområder som samfunnsvitenskap og humaniora og naturvitenskap og teknologi, og ansatte i FEK bidrar med informasjon om arbeid som gjøres i NESH og NENT.

Sekretariatsleder i NESH har, på oppdrag fra KD og i samarbeid med Norges forskningsråd, representert FEK i en “Mutual Learning Exercise (MLE) on Research Integrity”, en arbeidsgruppe nedsatt av EU-kommisjonens Directorate-General for Research & Innovation (DG RTD) for å harmonisere arbeidet med forskningsetikk og forskningsintegritet i Europa. Arbeidet henger tett sammen med implementeringen av den reviderte utgaven av ALLEAs *The European Code of Conduct for Research Integrity*. I den forbindelse arrangerte FEK i januar det første av tre landbesøk for arbeidsgruppen.

Høsten 2019 fikk sekretariatet i FEK besøk fra Finnish Board on Research Integrity (TENK). Møtet ga god mulighet til erfaringsutveksling og faglig påfyll.

Samarbeidet med REK-systemet har vært meget godt i 2019. I tillegg til Storfellesmøtet ble det avholdt to møter i arbeidsutvalget mellom REK og NEM. Arbeidsutvalget består av komitéledere og sekretariatsledere fra begge organene. Det administrative ansvaret for arbeidsutvalget er lagt til NEM og koordinator for REK/NEM. I møtene diskuteres saker som er ferdigbehandlet i NEM, og hvor hensikten er en felles forståelse for vurderingene som er gjort. Videre diskuteres prinsipielle forskningsetiske problemstillinger av felles interesse for komiteene, policy av betydning for søkere og komiteer, veiledere mv. To arbeidsgrupper ble nedsatt i 2019. Den ene arbeidsgruppen arbeidet med fortolkning av helseforskningslovens geografiske virkeområde i dialog med Helsedirektoratet. Den andre arbeidsgruppen utarbeidet et nytt mandat for arbeidsutvalget. Koordinator i FEK deltar også på ukentlige møter med sekretariatslederne i de ulike REKene, i tillegg til å delta på komitémøter i alle REKene minst en gang årlig.

Case: Forskningsetisk betenkning om kunstig intelligens

I 2019 ferdigstilte NENT en forskningsetisk betenkning om kunstig intelligens (KI).

Formålet med betenkningen er å peke ut og beskrive de spesielle forskningsutfordringene som gjelder seg gjeldende i forbindelse med forskning om og med KI. Samtidig ønsker NENT å bidra til å tilrettelegge for god og ansvarlig KI-forskning i Norge. Betenkningen og anbefalingene den munner ut i er primært skrevet for forskere og forskningsinstitusjoner, men også for andre aktører som legger premisser for, eller er involvert i KI-forskning. I arbeidet med betenkningen inviterte NENT til en bred innspillrunde, slik at produktet i størst mulig grad skulle møte brukernes behov.

Forskningsetiske retningslinjer for naturvitenskap og teknologi vektlegger forskningens selvstendige ansvar for den rollen den har i samfunnsutviklingen, og betenkningen utdypet spesielt hvordan forskningens samfunnsansvar bør forstås i lys av de utfordringene KI-forskning reiser. Mer spesifikt oppstår det et forskningsetisk spørsmål om hva forskere kan og bør ha kontroll over og ta ansvar for i utviklingen og bruken av adaptive og autonome systemer. Det må skilles mellom ansvaret for KI-forskning på den ene siden og ansvaret for videre bruk av forskningsresultatet på den andre. Forskere som utvikler og designer mer eller mindre autonome KI-systemer, kan legge føringer på de beslutningene systemene tar og de handlingene de utfører. Fagmiljøene har derfor et særlig ansvar. Forskere har også et medansvar for bruken av forskningen (jf. retningslinje 1-3, 8-9). Men også andre aktører spiller en vesentlig rolle. I tråd med dette understreker betenkningen at forskere må samarbeide med andre aktører (oppdragsgiver, etc.) for å vurdere risikoene ved den videre bruken av forskningen.

Betenkningen ble presentert og diskutert med den svenske Expertgruppen för Etik i juni 2019. Hovedpunkter i betenkningen er referert til i Nasjonal strategi for kunstig intelligens (2020).

Mer informasjon her:

- <https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/forskningsetisk-betenkning-om-kunstig-intelligens.pdf>

Konklusjon: FEK har i en viss grad nådd mål 2. Det er lagt ned mye arbeid og ressurser for å nå målet, men det er virksomhetsleders oppfatning av FEKs samhandling med andre aktører bør styrkes ytterligere gjennom en mer systematisk tilnærming.

Mål 3: Samfunnet har tillit til forskning

Arbeidet FEK gjør for å sikre etisk god og ansvarlig forskning i Norge, vil også kunne bidra til at samfunnet har tillit til forskning. I tillegg til de tiltakene som er omtalt under 1 og 2, er et viktig bidrag i denne sammenhengen å drive aktiv kunnskapsformidling og være en pådriver for offentlig debatt. Disse tiltakene omtales under, med vekt på nettsidene, Magasinet Forskningsetikk og åpne møter. I tillegg til slike tiltak, har FEK – ansatte i sekretariatet og komité- og utvalgsmedlemmer – på ulike måter engasjert seg i den offentlige debatten og på ulike arrangementer i regi av for eksempel Forskerforbundet, Nationalteatret og Holbergprisen i skolen. Samtidig er det virksomhetsleders oppfatning at FEK ikke har vært synlig nok i den offentlige debatten, og at økt tilstedeværelse er viktig for å oppnå målet om at samfunnet har tillit til forskning.

I Forskningsrådets siste befolkningsundersøkelse fremkommer det at 83 prosent av befolkningen i Norge har meget stor eller ganske stor tillit til forskningen. Tilliten til forskning generelt er altså høy, ifølge denne undersøkelsen, men det er noe lavere tillit til enkelte forskningsfelt, som klimaforskning (56 prosent). Debatter i offentligheten styrker dette bildet og uttrykker bekymring om falske nyheter og postfaktuell skepsis. Vi ser ofte uttrykt skepsis til vitenskapelig kunnskap, for eksempel i debatter som omhandler vaksinemotstand. FEK har de siste årene, og spesielt det siste året, mottatt flere henvendelser fra ikke-forskere, der det reises bekymring for

om forskningsetiske retningslinjer er ivaretatt, og der tilliten til forskning er satt på prøve. Spesielt har NESH mottatt mange henvendelser fra foreldre og andre berørte om skoleforskning. Denne utviklingen kan være et tegn på at flere er bevisste om forskningsetiske krav, og henvendelsene kan i seg selv bidra til å løfte viktige debatter om forskningsetiske spørsmål. Men utviklingen kan også være et uttrykk for stigende mistillit til forskning eller manglende forståelse av de verdier, prinsipper og normer forskning skal være tuftet på. FEK vil følge oppmerksomt med på denne utviklingen videre.

Nettsidene

Bruken av nettsidene etikkom.no fortsetter å øke. Antall økter går opp nesten 10 prosent, økter på mobil øker med nær 12 prosent, noe som tilsier at innholdet fungerer godt på ulike enheter. Tallene understreker hvor viktige ressursene på nettsidene er for våre brukere.

	2017	2018	2019
Sidevisninger, norsk	536 336	618 401	648 511
Sidevisninger, engelsk	67 410	132 806	138 212
Antall økter	238 282	291 691	322 809
Økter på mobil	51 951	69 059	78 223

FEK bruker nyhetsbrev og sosiale medier for å holde våre følgere oppdatert om aktuelle forskningsetiske saker fra oss og andre aktører. Antall påmeldte til nyhetsbrevet har gått litt ned i løpet av 2019, fra 2152 (2018) til 2130. Det kan skyldes færre utsendte brev i 2019, til fordel for økt aktivitet på Facebook og Twitter, samt annet arbeid for kommunikasjonsarbeider. Antall følgere på Facebook er nå 1223 (1110 i 2018) og 1890 følgere på Twitter (1789 i 2018).

Magasinet Forskningsetikk

Forskningsetikk ga ut fire utgaver i 2019. Bladet ønsker å følge opp aktuelle spørsmål og selv å sette dagsorden. Over tid er målet samlet sett å publisere artikler som favner bredt både når det gjelder tema og fagfelt.

Det første nummeret i 2019 hadde blant annet en serie artikler om finansiering av forskning. Det andre nummeret dykket ned i det store spørsmålet om hva forskning egentlig er – hvor går for eksempel grensene opp mot andre typer kunnskapsproduksjon? I nummer tre så bladet nærmere på utfordringer knyttet til forskningssamarbeid mellom myndigheter og forskere. Én av disse artiklene, om en lege som ble pålagt å være med i et forskningsprosjekt i regi av NAV, bidro til å sette problemstillingen på agendaen i Stortinget.

Brukermedvirkning var tema i årets siste nummer: Når er bidrag fra vanlige folk et gode for forskningen, og når kan det føre til overstyring av forskerens frihet?

Antall abonnenter øker jevnt. Per desember 2019 abonnerer nesten 3400 på bladets papirutgave. Flere av disse er institusjonsabonnenter som får tilsendt flere eksemplarer, og totalt antall utsendte blader er dermed rundt 3700. I tillegg har Forskningsetikk nesten 800 digitalabonnenter.

Bladet leses også via nettsiden www.etikkom.no og i våre kanaler på sosiale medier. Her ser vi at sakene er mye lest og delt. Et flertall av artiklene publiseres også på forskning.no, der Forskningsetikk når flere ulike målgrupper. Gjennom tilknytningen til Fagpressens medieportal publiseres sakene i tillegg på fagpressenytt.no.

Fra og med første utgave i 2020 endrer bladet navn fra Forskningsetikk til Magasinet Forskningsetikk, for å tydeliggjøre skillet til øvrig virksomhet ved overgang til nytt domenenavn for FEK på nett, forskningsetikk.no (lanseres i 2020).

Åpne møter

I 2019 arrangerte FEK følgende åpne møter:

- Lansering av Interessekonflikter i forskning (NENT), 29. mars på Universitetet i Oslo
- “Så åpent som mulig, så lukket som nødvendig”? (NESH), åpent møte om Forskningsrådets nye strategi for åpen forskning, OsloMet – storbyuniversitetet, 4. september 2019.
- Forskningsetisk forum, 26. september på Høgskulen på Vestlandet
- Lansering av Forskningsetisk betenkning om kunstig intelligens (NENT), 11. november på Universitetet i Oslo

I 2019 har FEK videreført Teknoetikk i samarbeid med Teknologirådet og Cinemateket. Her viser vi filmer som tar opp aktuelle temaer om forskning, teknologi og etikk. Hver visning innledes med en samtale om filmens tematikk. Gjennom Teknoetikk ser vi en mulighet til å nå andre målgrupper enn de vi vanligvis når gjennom våre arrangementer, spesielt de yngre.

Konklusjon: Virksomhetsleder mener FEK har oppfylt mål 3 som forventet. Det har vært til dels stor aktivitet og mye arbeid lagt ned. Samtidig ser vi at FEK med fordel kan være mer synlig i den offentlige debatten, noe som blir en viktig oppgave for ny direktør.

Andre krav

Styrke samarbeidet

FEK skal prioritere å styrke samarbeid mellom komiteene/utvalget og mellom komiteene/utvalget og sekretariat. Dette er viktig både for å sikre god kvalitet i arbeidet, for å tilrettelegge for at institusjonene oppfyller sitt ansvar og for god og effektiv ressursbruk.

Samarbeidet i FEK har vært tilfredsstillende i 2019, men det er samtidig fungerende virksomhetsleders oppfatning at samarbeidet kan styrkes og at leders ansvar for faglig og administrativ koordinering kan bli vesentlig bedre. FEK har utarbeidet aktivitetsplaner med helhetlige prioriteringer som omfatter komiteer, utvalg og sekretariat. FEK har samarbeidet om Årskonferansen i FEK og Forskningsetisk forum. I 2019 nedsatte FEK en tverrfaglig arbeidsgruppe som skal utarbeide en rapport om stordata, med representanter fra nær alle komiteer og utvalg.

Risikovurderinger

Det er gjennomført risikovurderinger, og tiltakene som har blitt prioritert er særlig knyttet til klargjøring av leders rolle og ansvar for faglig koordinering. Dette anses som vesentlig for å lage

faglig gode ressurser og uttalelser på tvers av komiteer og utvalg. FEK har også sett behovet for å oppgradere opplæringsressurser (spesielt Forskningsetisk bibliotek og engelske nettsider) og utvikle ytterligere undervisningsmateriale. Dette utgjør viktige komponenter i arbeidet med å støtte forskere og forskningsinstitusjoner. Foreløpig har FEK gjennomført en faglig gjennomgang av deler av materialet i Forskningsetisk bibliotek (eget seminar, vår 2019), men vi har ikke hatt ressurser til å følge opp oppdatering og videreutvikling av ressursene. Dette skyldes i hovedsak overgang til nytt IT-system, som var nødvendig blant annet av hensyn til forsvarlig håndtering av dokumentflyt til komitémedlemmer i tråd med ny personopplysningslov. Eksisterende IT-avtale løp også ut i 2018. Etersom vi ikke har egen IT-avdeling, har arbeidet med utredning og innføring av skyløsning i stor grad vært fulgt opp av webredaktør/kommunikasjonsrådgiver.

Saksbehandlingstid klagesaker NEM

NEM avholdt sju komitémøter og mottok 19 klagesaker i 2019. Det er en mindre enn i 2018, men fremdeles noe flere saker enn tidligere år, hvor antall saker har ligget på ca. 14. Saksbehandlingstiden er på ca. 8,5 uker fra klagen oversendes fra REK til vedtak er ekspedert. Dette anses som akseptabelt. Med tanke på et jevnt høyt antall saker og bemanningssituasjonen i år, med ny sekretariatsleder fra 1. oktober, og ingen jurist fra oktober-desember, anser vi at saksbehandlingstiden vil gå noe ned fremover.

Inkluderingsdugnad

Virksomhetene skal arbeide systematisk for å realisere regjeringens inkluderingsdugnad, og utvikle rutiner og arbeidsformer i personalarbeidet med sikte på å leve opp til målene for dugnaden. Dette arbeidet ble ikke gjennomført ved ansettelse i FEK i 2019, men vil følges opp i 2020.

Motvirke arbeidslivskriminalitet

FEK følger regelverket angående offentlige anskaffelser og kontrakter. Vi gjennomfører anbud, også for mindre innkjøp.

Informasjonssikkerhet

Per 2019 er det ikke utarbeidet rutiner for håndtering av informasjonssikkerhet, inkludert håndtering av uønskede digitale hendelser, i virksomheten. Dette arbeidet skal inkluderes i revisjonen av sikkerhets- og beredskapsarbeidet som igangsettes våren 2020.

Informasjonssikkerhet var imidlertid et viktig punkt i anbudet om levering av it-tjenester til FEK, og er godt ivaretatt i våre nye it-systemer.

Sikkerhet og beredskap

Revisjon av planen for sikkerhet og beredskap er planlagt gjennomført i 2020. Sikkerhet- og beredskapsgruppen besluttet å avvente med revisjon til 2020. Det ble gjennomført en evakueringsøvelse i 2019 i regi av gårdeier, hvor brannevakuering ble testet.

Helse, -miljø- og sikkerhetsarbeid

Det er gjennomført HMS-runder med verneombud og seniorrådgiver HR, hvor rapport er levert direktør. I 2019 var det ingen avvik som måtte følges opp.

IV. Styring og kontroll i virksomheten

Tidlig i 2019 ble det gjennomført en risikovurdering i arbeidet med å nå de fastsatte målene i dette tildelingsbrevet. Tiltakene for å sikre måloppnåelse er prioritert i henhold til konsekvens og sannsynlighet.

Det blir utviklet aktivitetsplaner med tiltak for hver av komiteene basert på MRS-en og for FEKs strategi, og de årlige tildelingsbrevene fra KD. Aktivitetsplanene, inklusiv oppfølging av tiltak, blir gjennomgått og rapportert på.

KD har gjennomført ett etatsstyringsmøte med FEK i løpet av 2019.

FEK gjennomførte en medarbeiderundersøkelse i løpet av 2019. Gjennom denne ble både bevaringsområder og forbedringsområder identifisert. Undersøkelsen resulterte i tiltak innenfor ledelse, ansvarsforhold, samhandling og rolleavklaringer som et stykke på vei er fulgt opp i løpet av året, men arbeidet vil fortsette inn i 2020.

Konklusjon: Virksomhetsleders vurdering er at styring og kontroll av virksomheten er forsvarlig, men at ytterligere oppfølging av identifiserte tiltak må gjennomføres.

V. Vurdering av framtidsutsikter

FEKs samfunns mål er etisk god og ansvarlig forskning. Her følger noen forhold virksomhetsleder mener kan ha betydning for måloppnåelsen på kortere og lengre sikt.

Virksomhetsleder vil legge til rette for en styrking av samarbeidet mellom komiteer og utvalg og sekretariat i de kommende årene, gjennom god faglig og administrativ koordinering, da dette vil styrke FEKs evne til å nå sine fastsatte mål. I den forbindelse er det vesentlig å opprettholde og utvikle god dialog med komité- og utvalgsledere gjennom arenaer som Samarbeidsutvalget, for gjensidig erfaringsutveksling og læring, og for å bygge et fundament for felles innsats. I 2020 vil FEK starte arbeidet med en ny strategi, som skal gjelde fra 2021. Her vil virksomhetsleder også legge til rette for god dialog med Kunnskapsdepartementet, for å sikre samsvar mellom strategien og departementets mål- og resultatstyring.

Forskningsetikkloven fra 2017 innebærer flere endringer for det norske forskningssystemet. Nær dialog med forskningsinstitusjonene og forskere tyder på at mye er på plass når det gjelder lovens eksplisitte krav om opplæring og rutiner for å behandle mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Samtidig er mye uklart. Hvordan håndteres spørsmål som ikke dreier seg om uredelighet? Hvilket ansvar har prosjektledere og veiledere? Hvordan gis opplæring til andre ansatte enn stipendiater? Finnes det rom for å drøfte forskningsetikk i forbindelse med

søknader? Har institusjonene rutiner for å vurdere og godkjenne artikler før publisering?

Hvordan sikrer institusjonene at forskningsetikk er ivaretatt i bredere forstand?

FEK ser et behov for en systematisk kartlegging av hvordan institusjonene følger opp forskningsetikkloven, og vil ta initiativ til en slik kartlegging, som ønskes gjennomført i 2022. Dette anses som viktig for å kunne støtte forskningsinstitusjonene videre og for å utforme passende tiltak og ressurser.

FEK opplever at det er et økende behov for veiledning i oppfølgingen av forskningsetikkloven. Når det gjelder veiledning i konkrete saker eller i forbindelse med opprettelse av redelighetsutvalg, opplever vi at FEK er til stor støtte for institusjonene. Men der er også et stort behov for å utvikle og oppdatere opplærings- og undervisningsressurser, som kan brukes av forskere og forskningsinstitusjoner. Foreløpig har FEK gjennomført en faglig gjennomgang av deler av materialet i Forskningsetisk bibliotek (eget seminar, vår 2019), men vi har ikke hatt ressurser til å følge opp oppdatering og videreutvikling av ressursene. Dette er arbeid virksomhetsleder vil prioritere fremover.

FEK ser videre et behov for å styrke forutsetningene for at også andre aktører som er involvert i forskning, men som ikke er underlagt forpliktelsene i forskningsetikkloven, opptrer i tråd med anerkjente forskningsetiske normer. Dette er igjen et premiss for at samfunnet har tillit til forskning. I løpet av 2019 har FEK erfart en økende pågang av saker fra ikke-forskere, der det reises bekymring for om forskningsetiske retningslinjer er ivaretatt og der tilliten til forskning settes på prøve. I mange av disse sakene råder det usikkerhet om prosjektet henvendelsen gjelder, er forskning eller ikke. FEK legger til grunn at samarbeid mellom offentlige myndigheter, private aktører og forskningsmiljøer er ønskelig og nødvendig. Samtidig er forskningens legitimitet avhengig av tillit fra samfunnet og fra forskningsdeltakerne. Derfor må slikt samarbeid skje på en måte som er forskningsetisk forsvarlig. Dette stiller nye krav til andre aktører. FEK mener det er vesentlig at institusjoner som mottar finansiering til FoU er tydelige på at prosjektet faktisk er FoU (jf. Prop. 158 L (2015–2016), pkt, 4.2.1). Institusjonene må ha rutiner for å sikre at forskningsetikk og personvern og blir ivaretatt. FEK vil ta initiativ til en dialog med KD om hvordan dette ansvaret best kan ivaretas. Viktige momenter i den

sammenhengen er styrking av bestillerkompetansen og utstakt bruk av Kunnskapsdepartementets standardavtale for forsknings- og utredningsoppdrag.

FEKs evne til å nå fastsatte mål på kortere og lenger sikt vurderes samlet sett som god.

VI. Årsregnskap

Ledelseskommmentar til årsregnskapet 2019

Formål

De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) er en viktig del av det norske forskningssystemet og skal fremme etisk god og ansvarlig forskning. Virksomheten skal drives i samsvar med forskningsetikkloven med forskrifter. Etter loven skal det oppnevnes nasjonale forskningsetiske komiteer som til sammen dekker alle fagområder, og et Granskingsutvalg. Gjennom forebyggende arbeid og rådgiving, men også gjennom gransking av saker om mulig uredelig forskning, skal FEK bidra til at forskning i offentlig og privat regi skjer i henhold til anerkjente etiske normer.

Bekreftelse

Årsregnskapet er avlagt i henhold til bestemmelser om økonomistyring i staten, rundskriv R-115 fra Finansdepartementet og krav fra Kunnskapsdepartementet gjennom instruks for økonomistyring.

Vurdering av driften i 2019

FEK har i løpet av virksomhetsåret i det vesentligste gjennomført all planlagt aktivitet i henhold til tildelingsbrev, risikovurdering og tiltaksplaner. Driftsutgiftene var i henhold til budsjett og innenfor bevilgningen.

Vurdering av vesentlige forhold

I 2019 har FEK disponert tildelinger på til sammen kroner 19.559.000,-. Virksomheten har hatt et moderat underforbruk. Ressursbruk og økonomistyring vurderes som forsvarlig.

Investeringer

Det er ikke gjort vesentlige investeringer i perioden. Det planlegges heller ikke vesentlige investeringer.

Riksrevisjonen reviderer årsregnskapet.

Riksrevisjonen er ekstern revisor for De nasjonale forskningsetiske komiteene. Årsregnskapet er ikke ferdig revidert per d.d., fullstendig revisjonsberetning foreligger innen 1. mai 2020.

Bevilgningsrapportering

Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som FEK har rapportert til statsregnskapet. Det er stilt opp etter de kapitler og poster i bevilgningsregnskapet som FEK har fullmakt til å disponere. Oppstillingen viser alle finansielle eiendeler og forpliktelser FEK står oppført med i statens kapitalregnskap.

Artskontorapportering

Artskontorapporteringen viser regnskapstall FEK har rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter.